

## บทที่ 7

### สรุป อภิปราย ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาเรื่อง นิเวศวิทยาที่สำคัญบางประการที่มีผลต่อการจัดการและการใช้ประโยชน์ของไผ่หก:การศึกษาเปรียบเทียบไผ่หกธรรมชาติและไผ่หกปลูกในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือศึกษานิเวศวิทยาที่สำคัญบางประการทางกายภาพและสัณฐานวิทยาของไผ่หก ศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาของไผ่หกในธรรมชาติกับไผ่หกในระบบการปลูกโดยชุมชน และศึกษาการจัดการและการใช้ประโยชน์ของไผ่หกในธรรมชาติ และไผ่หกที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยการวางแปลงสุ่มตัวอย่างขนาด 40 x 40 เมตร บริเวณพื้นที่ที่บ้านพอนอติ ตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 6 แปลง และบริเวณพื้นที่ศูนย์ไผ่ศึกษา โครงการตามพระราชดำริปางตอง(ห้วยมะเขือส้ม) ตำบลหมอกจำแป๋ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 6 แปลง โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 พื้นที่ บริเวณพื้นที่ยอดคอย บริเวณพื้นที่กลางคอย และบริเวณพื้นที่ใกล้น้ำ

โดยดำเนินการศึกษาวิจัยข้อมูลทุกด้านอย่างเจาะลึก ตามระเบียบวิธีวิจัย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายและสังเกตการณ์ในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการออกแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเชิงสถิติ และเก็บข้อมูลเชิงสำรวจ (Surveys Research) ในพื้นที่แปลงศึกษาข้อมูลที่ได้กำหนด ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบแล้วจัดทำรายงานผลการศึกษาเชิงบรรยายประกอบข้อมูลเชิงสถิติ

#### 7.1 สรุปผลการศึกษา

1. บริบทพื้นที่การศึกษา ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านพอนอติ และโครงการตามพระราชดำริปางตอง(ห้วยมะเขือส้ม) เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน แม้ระยะทางจะห่างกันประมาณ 100 กิโลเมตร มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อนมีลำห้วยที่มีน้ำไหลเกือบตลอดปี มีลำห้วยน้ำไหลตามร่องหุบเขาทั่วไป มีความลาดชันค่อนข้างมาก พื้นที่วางแปลงตัวอย่างอยู่ทิศทางด้านลาดของแสงทางทิศตะวันออก มีลักษณะดินเป็นดินร่วนดำ บางส่วนเป็นดินลูกรังสีแดงที่มีหน้าดินค่อนข้างร่วนซุยสมบูรณ์ เหมือนกัน ภูมิอากาศ (อุณหภูมิ ความชื้นและปริมาณน้ำฝน)โดยเฉลี่ยใกล้เคียงกัน เพราะฉะนั้นลักษณะทางกายภาพโดยรวมของทั้งสองพื้นที่จึงไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของไผ่หก แต่อย่างไร

2. นิเวศวิทยาที่สำคัญบางประการที่มีผลต่อการเจริญเติบโตที่ดีของไม้หก ลักษณะไม้หก โดยทั่วไปของทั้งสองพื้นที่สรุปได้ว่าเป็นไม้หกชนิดเดียวกัน ทั้งลักษณะของลำไม้ กอ ขนาดความโต สีของผิวลำไม้ การเกิดของหน่อไม้ การขยายกอเหมือนกัน แต่ต่างเฉพาะการกระจายพันธุ์ กล่าวคือ ชุมชนหมู่บ้านพอนอติ มีการกระจายพันธุ์โดยเจ้าของพันธุ์ไม้หกเป็นผู้นำไปขยายพันธุ์ตามความจำเป็นและความต้องการต่อการใช้ประโยชน์ ส่วนในพื้นที่โครงการตามพระราชดำริปางตอง (ห้วยมะเขือส้ม) มีการกระจายพันธุ์เองตามธรรมชาติ และมีการทดลองขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดพันธุ์ไม้หกนำไปปลูกในพื้นที่ป่าธรรมชาติเดิมเพื่อปรับปรุงพื้นที่ป่าไม้หกให้มีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ผลทางการศึกษาทั้งสองเปรียบเทียบ ไม่มีผลถึงความแตกต่างในการเจริญเติบโตของไม้หก

3. นิเวศวิทยาที่สำคัญบางประการที่มีผลต่อการจัดการและการใช้ประโยชน์ของไม้หก : การศึกษาเปรียบเทียบไม้หกธรรมชาติและไม้หกปลูกในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จากผลการศึกษาพบว่า ระบบการจัดการและใช้ประโยชน์พอสรุปได้ดังนี้

- หมู่บ้านพอนอติ มีการจัดการและการใช้ประโยชน์แบบดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้เรียนรู้สืบทอดกันมา มีการขยายพันธุ์โดยการขุดลำต้นไม้หกที่แก่และลำไม้ได้ถูกนำไปใช้แล้ว นำส่วนโคนที่มีการแตกเหง้าที่ตาข้างปล้องไปขยายปลูกต่อไป ตามความจำเป็นและความต้องการการใช้ประโยชน์ของเจ้าของโดยให้ธรรมชาติช่วยดูแลในเรื่องของน้ำจากน้ำฝน มีการตัดสากอไม้หก ขึ้นอยู่กับความขยันของเจ้าของกอไม้เอง ไม่มีการใช้ปุ๋ยหรือเทคโนโลยีมาช่วยแต่อย่างใด ส่วนเรื่องการใช้ประโยชน์ มีการใช้ตามความจำเป็นในแต่ละปี ซ่อมแซมบ้านเรือน คอกเลี้ยงสัตว์ เครื่องใช้ประจำวันที่ชำรุดเสียหาย ซึ่งยังคงมีรูปลักษณะเครื่องใช้แบบเดิมตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

- โครงการตามพระราชดำริปางตอง (ห้วยมะเขือส้ม) มีการจัดการ โดยการกันพื้นที่ป่าไม้หกที่ขึ้นเองตามธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ประมาณ 35,000 ไร่ จัดตั้งเป็นศูนย์ไม้ศึกษา มีพื้นที่รับผิดชอบประมาณ 6,400 ไร่ มีหน้าที่ดูแลรักษา พันธุ์ไม้ไม้ต่างๆ โดยเฉพาะไม้หก มีการศึกษา วิจัย ทดลอง การขยายพันธุ์ในรูปแบบต่างๆตาม วนวัฒนวิธี และใช้เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องมาจัดการ เพื่อให้ไม้หกมีปริมาณและมีการกระจายพันธุ์มากขึ้น ร่วมกันอนุรักษ์ ลดการบุกรุกทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สมดุลกับธรรมชาติและมีความพอเพียงต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชนโดยทั่วไป

ซึ่งการนำไปใช้ประโยชน์ โครงการฯ มีการนำไม้หกไปจัดทำโรงเรือนและแปลงสาธิตต่างๆ สร้างบ้านเรือนตัวอย่างของชนเผ่า สร้างตัวอย่างเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันแบบดั้งเดิมที่ชุมชนและชนเผ่าต่างๆ ได้ทำให้อยู่ ตลอดจนนำไปสร้างตัวอย่างและออกแบบผลิตภัณฑ์ ใหม่เพื่อ

เพิ่มมูลค่าให้กับไม้หก ให้ราษฎรและชุมชนทั่วไป ได้นำไปเรียนรู้เพื่อสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน

4. ผลการศึกษาเปรียบเทียบไม้หกที่ปลูกกับไม้หกธรรมชาติ จากผลการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะทางนิเวศวิทยาบางประการของไม้หกพบว่าลักษณะการกระจายของไม้หกมีความสัมพันธ์กับระดับความสูงความสูงจากน้ำทะเล ทิศทางของแสง ความลาดชันของพื้นที่ ความชื้น ปริมาณน้ำฝน เมื่อเปรียบเทียบการเจริญเติบโตของไม้หกในแต่ละระดับความสูงของน้ำทะเลทั้ง 3 ระดับ คือ ยอดคอย กลางคอยและใกล้น้ำ ของทั้งสองพื้นที่คือไม้หกที่ปลูกและไม้หกธรรมชาติพบว่าขนาดของเส้นรอบวงที่ระดับอก 1.30 เมตร(DBH)บริเวณยอดคอยดีที่สุด ปริมาณจำนวนลำไม้หกต่อพื้นที่หนึ่งไร่ของทั้งสองพื้นที่การศึกษาพบว่าปริมาณจำนวนไม้หกแปลงที่อยู่บริเวณใกล้น้ำจะมีปริมาณจำนวนลำมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบจำนวนกอไม้หกต่อไร่แล้วพบว่าพื้นที่ที่มีการปลูกไม้หกบริเวณใกล้น้ำจะมีจำนวนกอมากที่สุดที่แต่พื้นที่ไม้หกธรรมชาติพบว่าบริเวณกลางคอยมีปริมาณจำนวนกอต่อไร่มากที่สุด ส่วนพื้นที่หน้าตัดกอต่อไร่ พบว่า บริเวณยอดคอยมีพื้นที่หน้าตัดเฉลี่ยของกอสูงที่สุดของทั้งสองพื้นที่การศึกษา ปริมาณหน่อต่อปีพบว่าบริเวณยอดคอยมีการทดแทนของสูงที่สุดของทั้งสองพื้นที่การศึกษา และการตัดไปใช้ประโยชน์จากไม้หกพบว่าพื้นที่ที่มีการปลูกไม้หกจะมีการตัดใช้ประโยชน์มากที่สุดคือแปลงบริเวณใกล้น้ำ ส่วนพื้นที่ไม้หกธรรมชาติพบว่าแปลงบริเวณยอดคอยมากที่สุด ลักษณะการเจริญเติบโตของไม้หกทั้งสองพื้นที่การศึกษามีความใกล้เคียงกันมากเนื่องจากลักษณะของพื้นที่ทำการศึกษารั้งนี้อยู่ในโซนเดียวกันคือ ลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูง ทรัพยากรป่าไม้เป็นป่าดิบแล้ง จึงทำให้ไม่มีความแตกต่างในด้านของปริมาณน้ำฝน สภาพภูมิอากาศ ความชื้นระดับความสูงจากน้ำทะเล ทิศทางความลาดชันของพื้นที่ จึงทำให้พื้นที่ทั้งสองพื้นที่การศึกษาได้รับอิทธิพลของปัจจัยนิเวศวิทยาที่เหมือนกันจึงส่งผลให้ลักษณะการเจริญเติบโตใกล้เคียงกัน (ตารางที่ 7.1)



ตารางที่ 7.1 การเปรียบเทียบไฟหกของทั้งสองพื้นที่ศึกษา

ตำแหน่งแปลง	ไฟหกปลูก			เฉลี่ย	ไฟหกธรรมชาติ			เฉลี่ย
	ยอดคอย	กลางคอย	ใกล้หน้าคอย		ยอดคอย	กลางคอย	ใกล้หน้าคอย	
เส้นรอบวงระดับ อกเฉลี่ย(1.30ชม.)	49.23	48.29	47.91	48.47	51.39	50.98	49.38	50.59
จำนวนไฟ(ลำ/ไร่)	553	524.5	646	574.5	452	492	592	51.2
จำนวน(กอ/ไร่)	6	7	9	7.33	10	13	12.5	11.83
พื้นที่หน้าตัดกอ เฉลี่ย (ม) <sup>2</sup> /ไร่	9.078	7.125	7.05	7.75	4.72	3.99	4.66	4.46
จำนวนหน่อ/กอ	13.33	12.86	12.41	12.87	14.3	11.07	8.2	11.19
การใช้ประโยชน์	47.5	42	56.65	48.72	94.5	13.5	50	52.67
<b>เฉลี่ย</b>	<b>113.023</b>	<b>106.96</b>	<b>129.84</b>	<b>116.6</b>	<b>104.49</b>	<b>97.42</b>	<b>119.46</b>	<b>30.32</b>

ที่มา: การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2550

## 7.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาไฟหกที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ พื้นที่โครงการตามพระราชดำริปางตอง(ห้วยมะเขือส้ม) มีลักษณะพิเศษ คือ การกระจายพันธุ์อยู่ทั่วพื้นที่และมีการกระจายพันธุ์หนาแน่น อยู่ในพื้นที่ประมาณ 6,400 ไร่ ตั้งเป็นศูนย์ไฟศึกษาตามพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนรอบข้างโครงการฯ กล่าวคือ สร้างความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์ต่อระบบนิเวศของป่าไม้ พื้นที่ดังกล่าว มีสภาพป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ประมาณ 75 เปอร์เซ็นต์ มีพื้นที่ครอบคลุมถึง 35,000 ไร่ เป็นพื้นที่ดินน้ำที่หล่อเลี้ยง พื้นที่ไม้ให้ความแห้งแล้งมีน้ำตามลำห้วยต่างๆไหลตลอดทั้งปี ช่วยสร้างระบบนิเวศวิทยาได้ดีในเรื่องของความสมดุลทางชีวภาพ เป็นป่าที่สมบูรณ์มากแปลงหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ไฟหกในโครงการตามพระราชดำริปางตอง(ห้วยมะเขือส้ม) มีข้อจำกัด กล่าวคือ มีการเกิดขึ้นทั่วไปเต็มพื้นที่ทำให้มีความหนาแน่นมากและมีวัชพืชจำพวกเถาวัลย์ขึ้นปกคลุมและบางพื้นที่อยู่ได้ร่มกลุ่มไม้ใหญ่ทำให้กอไฟเจริญเติบโตได้ไม่เต็มที่ ลำไฟหกที่เกิดขึ้นมาก่อนข้างเล็กกว่าปกคลุมทั่วไปและคงอ การนำไปใช้ประโยชน์อาจจะไม่เต็มที่ ควรมีการจัดการ บำรุงรักษาดูแลเพื่อไฟหกมีลักษณะกอไฟหกและลำไฟหกที่ตรง ลำไฟใหญ่ แต่ถ้ามีการจัดการดูแลเรื่องวัชพืชหรือการ

ตัดฟันมาใช้ประโยชน์จะสะดวกก็จะเสียความสมดุลด้านชีวภาพไป สมควรให้มีการควบคุมกันเองตามธรรมชาติ เพื่อรักษาความสมดุลทางชีวภาพไว้

ส่วนผลการศึกษาไม้หูกที่ปลูกโดยชุมชนบ้านพอนอกี ซึ่งในชุมชนเจ้าของไม้หูกแต่ละคนเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบของตนเองมีการจัดการเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่การปลูก การเลือกพื้นที่ปลูก การดูแล การตัดสาง ทำให้สภาพกอไม้หูกและลำไม้หูก โดยทั่วไปดีกว่าไม้หูกที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่อยู่ตามหัวไร่ปลายนาของตนเองมีลักษณะพื้นที่โล่ง สะดวกต่อการดูแลรักษาและตัดใช้ประโยชน์ อนึ่ง ไม้หูกเป็นพืชตระกูลหญ้าที่มีการเจริญเติบโตโดยใช้แสงมาก ป่าไม้หูกเมื่ออยู่ในธรรมชาติจะถูกไม้ใหญ่ปกคลุมมากกว่าทำให้ไม้หูกของชุมชนค่อนข้างจะมีกอไม้หูกที่ใหญ่กว่าและลำไม้หูกที่ใหญ่สมบูรณ์กว่า ไม้หูกธรรมชาติที่ได้รับแสงไม่เต็มที่ ไม้หูกของชุมชนที่มีการตัดนำไปใช้ประโยชน์ตลอดเวลาซึ่งถือว่าเป็นการตัดสางไปในตัวทำให้กอไม้หูกไม่หนาแน่นจนเกินไป ทำให้ลำไม้หูกมีการเจริญเติบโตได้ดีกว่า

สำหรับการใช้ประโยชน์ของชุมชนยังอยู่ในข้อจำกัด ตรงที่ว่าผู้เป็นเจ้าของไม้หูกได้ดำเนินการตามวิถีของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษ แต่ขาดการพัฒนาในเรื่องการปลูก การขยายพันธุ์ ตามหลักวิชาการที่มีเทคโนโลยีใหม่ๆมาช่วย มีปริมาณเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ทั้งจากหน่อไม้มาทำเป็นอาหารและการใช้ประโยชน์ลำไม้หูกมีเจ้าของบางคนเท่านั้นที่มีเหลือพอจำหน่ายได้ แต่อยู่ในจำนวนที่น้อยพอมีรายได้เสริมเท่านั้น ไม่สามารถทำเป็นอาชีพหลักได้ เพราะฉะนั้น ถ้าชุมชนมีการตื่นตัว มีการรวมกลุ่มกัน สร้างเป็นอาชีพของชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมประสานให้การศึกษา การจัดการ และการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าชุมชนจะสามารถนำไปใช้เป็นอาชีพ สร้างชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนได้ต่อไป

### 7.3 ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยนี้ ลักษณะของการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสำรวจทรัพยากรป่าไม้และ ทรัพยากรไม้หูก ซึ่งต้องอาศัยความรู้เฉพาะ และใช้การวิเคราะห์เชิงสถิติหรือการวิเคราะห์เชิงปริมาณ แนวทางในการศึกษาวิจัยสรุปได้คือ

1. ข้อเสนอแนะทางวิชาการ การวิจัยเรื่องของไม้หูกนี้เป็นการเสนอแนะถึงข้อดีและข้อจำกัดของพันธุ์ไม้หูกที่มีศักยภาพสูงในการดำรงพันธุ์อยู่ได้ ในการศึกษาวิจัยและการเข้าไปสำรวจในพื้นที่ที่มีการกระจายของพันธุ์ไม้หูกในครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะพอสรุปได้ดังนี้

- ข้อที่ดีได้แก่ ทำให้บุคคลทั่วไปได้รู้จักพันธุ์ไม้หูกได้ดียิ่งขึ้น ได้รู้ถึงคุณประโยชน์ของป่าและคุณภาพของป่า มีพืชพันธุ์ชนิดใดบ้างสามารถขึ้นได้ดีในสภาพป่าที่สมบูรณ์ และอาจจะ

มีแนวโน้มสูญพันธุ์ ถ้าสภาพป่าเสียหายไป ควรมีการศึกษาที่ละเอียดขึ้น มีการจัดการที่ดีเพื่อให้ผืน  
หมักมีศักยภาพ และการอยู่รอดที่ชัดเจนขึ้น

- ข้อจำกัดของไม้หก เป็นพืชที่เกิดได้เฉพาะถิ่น สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสูงทุรกันดาร  
ขึ้นได้ดีในสภาพป่าที่สมบูรณ์มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,000 เมตรขึ้นไป อากาศหนาว  
เย็นสม่ำเสมอตลอดปี ส่วนใหญ่เกิดในพื้นที่ที่มีลำน้ำหรือลำห้วยไหลตลอดทั้งปี ต้องการความชุ่ม  
ชื้นสูง

- ข้อควรปรับปรุง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากมีเวลาทำการสำรวจและ  
ศึกษาวิจัยน้อย จึงได้ศึกษาวิจัยเพียงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างๆ ไม่ได้เจาะลึกถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง  
ในทุกด้านของไม้หก ซึ่งต้องใช้เวลาในการศึกษาวิจัยและสำรวจมากกว่านี้ และอาจจะต้องใช้พื้นที่ที่  
มีไม้หกเกิดขึ้นในท้องที่อื่น ซึ่งจากการศึกษาและสำรวจพบว่า ไม้หกมีการพบเห็นได้ในด้าน  
ตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งเป็นแนวชายแดนที่มีเขตติดต่อกับประเทศเมียนมาร์ เกือบทั้งหมด  
เพราะฉะนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะมีการวิจัยพันธุ์ไม้หกที่มีอยู่ในพื้นที่อื่น นอกจากจังหวัด  
แม่ฮ่องสอน และเก็บข้อมูลด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องในทุกด้านที่เกี่ยวกับไม้หกให้มากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษา ซึ่งศึกษาการเจริญเติบโต การขยายพันธุ์ การ  
กระจายพันธุ์ของไม้หก เห็นได้ว่าไม้หกเป็นไม้ที่ขึ้นได้ดีในพื้นที่ที่ค่อนข้างมีข้อจำกัดเรื่องของ  
ความสูงของภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสภาพป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์ แต่ชุมชนได้มีการปลูก  
ขยายพันธุ์ ตามหัวไร่ปลายนาได้ โดยปลูกแล้วให้เจริญเติบโตเองตามธรรมชาติ ถ้ามีการจัดการที่ดี  
มีการเอาใจใส่ ดูแล การให้น้ำ ให้นุ้ย มีการจัดการอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ การปลูก การ  
ขยายพันธุ์ อาจจะลดข้อจำกัดทางด้านกายภาพของไม้หกได้ ซึ่งในช่วงแรกๆ อาจจะมีผลในเรื่องของ  
ขนาดของลำไม้หก การเจริญเติบโตเร็วหรือช้า แต่ถ้าปรับปรุงพันธุ์ต่อไปเรื่อยๆแล้ว ไม้หกอาจจะมี  
ปริมาณ ขนาดลำ และคุณภาพทัดเทียมกับไม้หกในพื้นที่สูงดังกล่าวได้ ก็จะได้ประโยชน์อย่าง  
มหาศาล

เนื่องจากไม้หกเป็นไม้ที่มีขนาดลำค่อนข้างใหญ่หรืออาจจะเป็นไม้ที่มีขนาดใหญ่  
ที่สุดในประเทศไทยในปัจจุบันนี้ การนำไปเผยแพร่ในทางเศรษฐกิจ สร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างรายได้  
ให้แก่ชุมชนและเกษตรกรต่างๆ เป็นการลดการบุกรุก ทำลายไม้หกและไม้ชนิดอื่นที่มีใน  
ธรรมชาติให้น้อยลงหรือหมดไป นำไปสู่การพัฒนาและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การศึกษาวิจัยอาจจะมีข้อจำกัด นักวิชาการนักพัฒนา  
นักวิจัย และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สามารถนำไปใช้  
ในการทำความเข้าใจ ให้ความรู้ ให้การศึกษาในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ใน  
การพัฒนากระบวนการทำงาน เสริมรายได้ อนุรักษ์พันธุ์ไม้หก กับชุมชน และเป็นความรู้เฉพาะด้าน

ที่ต้องอาศัยผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเข้าไปให้การสนับสนุนและส่งเสริมอย่างจริงจัง ตั้งแต่การปลูก การขยายพันธุ์ การสร้างความเจริญเติบโต การนำวัตถุดิบไปใช้ประโยชน์ สร้างผลิตภัณฑ์ เพิ่มมูลค่าให้กับวัตถุดิบ มีกระบวนการ ระเบียบวิธีการที่สามารถทำได้อย่างผสมกลมกลืนกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเป็นแนวทางในการวิจัยที่เกิดความหลากหลายในรูปแบบของการศึกษาวิจัยที่มากขึ้น และควรสนับสนุนชุมชนที่มีการปลูกไม้หกอ้อยอยู่แล้วอย่างเต็มที่ ให้การศึกษา การจัดการที่ถูกต้อง มีการส่งเสริม ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ และเป็นผู้นำหรือตัวแทนของรัฐในการนำเสนอเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนนำร่อง ผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องของไม้หกอ

#### 7.4 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลของการศึกษาวิจัยนี้ นักพัฒนา นักวิจัย และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน องค์กรรัฐสามารถนำไปใช้ในการทำความเข้าใจในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนากระบวนการทำงาน เสริมรายได้ อนุรักษ์พันธุ์ไม้ ไม้ กับชุมชนหรือท้องถิ่นใดก็ตามที่สามารถอนุรักษ์ พัฒนาและการผลิตทรัพยากรไม้หกอให้สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชนและควรกระจายแหล่งเรียนรู้เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์และการจัดการอย่างยั่งยืน การพัฒนาอย่างเหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม จึงน่าจะเป็นแนวทางสำคัญเพื่อนำไปสู่การอยู่กับป่า โดยไม่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่มึหน้าทีสร้างและรักษาความสมดุลตลอดถึงความสมบูรณ์ของป่าไม้และน้ำในธรรมชาติ

ดังนั้นการเข้าถึงประชากรและชุมชน ควรจะนำความรู้ ความเข้าใจ และแนวทางการศึกษาที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ได้มองเห็นประโยชน์และโทษของการสูญเสียทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ ก่อให้เกิดความหวงแหนร่วมกัน นำไปสู่การสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมั่นคง เพื่อให้ชุมชนได้พัฒนาไปสู่ความยั่งยืน สองแนวทางคือ

1. ความยั่งยืนของระบบนิเวศป่าไม้ ความยั่งยืนในด้านการจัดการและความยั่งยืนในด้านการใช้ประโยชน์จากป่าไม้หกอ ถ้าจะให้พื้นที่ของป่าไม้หกอมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป ควรจะมีการทำความเข้าใจร่วมกัน ในการรักษา ดูแล การอนุรักษ์ มีความหวงแหนในทรัพยากรท้องถิ่น มีการกำหนดระยะเวลาการตัดเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ การศึกษาจัดทำผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ใช้ความชำนาญด้านฝีมือแรงงานสูง เพื่อเพิ่มมูลค่าในผลิตภัณฑ์ นั้นๆตลอดจนการสร้างสมดุล ของป่าไม้ไม้หกอในเรื่องของการใช้ต้นไม้และการเก็บหน่อไม้ไม่ให้กอไม้มีความเสียหายและสามารถขยายพันธุ์ทดแทนต้นไม้และหน่อไม้ในปีต่อไป

2. ความยั่งยืนของชุมชน ชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์จากไม้หกอของชุมชนที่มีการปลูกไม้หกอจากการสำรวจโดยใช้ PRA และเมื่อได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ พบว่าความมั่นคงของการจัดการ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่คตินั้นควรมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ปลูกไม้หกอขึ้นมา เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีหรือไม่ได้ปลูกไม้

หกได้ศึกษาและมองเห็นความสำคัญในการสร้างและพัฒนาครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการเป็นเจ้าของไผ่หอก เมื่อมีการสร้างกลุ่มให้เข้มแข็งดีแล้วควรมีการจัดการวาง กฎ ระเบียบและข้อห้ามให้เป็นที่ยอมรับจากทุกกลุ่ม ทุกระดับ โดยเฉพาะกลุ่มใหญ่ของชุมชน และมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ทุ่มเทและเสียสละ ให้กับส่วนรวม ทันสถานการณ์ โปร่งใส และเป็นนักประสานที่ดีพร้อมที่จะเรียนรู้วิทยาการใหม่ๆที่เหมาะสม ที่เป็นรูปธรรม และได้รับความร่วมมือที่ดีจากเจ้าหน้าที่ของรัฐตลอดจนองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้อง จะทำให้ชุมชนนั้นๆเข้มแข็งและมั่นคงตามนโยบายแห่งรัฐ ในการแก้ปัญหาความยากจนและเสริมสร้างความร่วมมือในทุกระดับเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ อย่างมีการจัดการอย่างยั่งยืน ให้อุดมสมบูรณ์เพื่ออนาคตของคนรุ่นใหม่ต่อไป